

“VORT PARTI ER ET DANSK PARTI”

Danmarks Kommunistiske Parti og det nationale 1936-1952¹

Af Jesper Jørgensen

Under den kolde krig opfattede de danske kommunister sig ikke som udanske, fordi de samarbejdede med Sovjetunionen. De betragtede sig tværtimod som de egentlige forkæmpere for Danmark. Opfattelsen var udtryk for en særlig kommunistisk nationalforståelse, der blev formet i perioden omkring 2. verdenskrig.

I løbet af små ti år ændrede kommunisternes opfattelse af sig selv fra at være internationale revolutionære til at være nationale frihedskæmpere, der som den danske arbejderklasses fortrup kæmpede for den danske arbejderklasse, det danske folk og nationen. De danske kommunister var frem til midten af 1930'erne officielt fædrelandsløse. Hvis de havde et fædreland, var det Sovjetunionen, men fra 1936 begyndte “det danske” at få en større betydning i partiets politik. Med Hitler-Tysklands besættelse af Danmark i 1940, Sovjetunionens indtræden i 2. verdenskrig i 1941 og modstandskampen katalyseredes en bevægelse mod en kommunistisk forestilling om nationale veje til socialismen, der kulminerede omkring befrielsen i sommeren 1945. Med den kolde krig og den deraf følgende polarisering af samfundet og isolation af kommunisterne blev det imidlertid igen nødvendigt med en eksplicit forankring i den internationale verdenskommunisme. Dette teoretiske dilemma blev for kommunisterne løst med en kommunistisk nationalismevariant, der definerede loyaliteten over for Sovjetunionen i form af proletarisk internationalisme som en central del af partiets nationale kamp. I praksis skulle kommunisterne altså præstere en dobbelt patriotisme, der stred mod den mere gængse form for nationalopfattelse i Danmark, og som derfor af mange aldrig blev anerkendt som ægte danskhed.

Denne problemstilling omkring DKP's forhold til det nationale og de danske kommunisters nationale identitet er ikke hidtil blevet undersøgt særskilt, men emnet er i høj grad blevet berørt i forskningen omkring kommunisterne. Kort fortalt deler forskningen sig i to skoler: den totalitaristiske og den komparative. I Danmark repræsenterer Bent Jensen *den totalitaristiske skole*, der især er kendetegnet ved det ofte implicite teoretiske udgangspunkt, at de kommunistiske partier og den kommunistiske bevægelse var totalitaristiske og monolitiske størrelser, der ikke indeholdt interesse modsætninger eller nuancer i nogen

På Kominterns 7. kongres i 1935 i Moskva udråbte Georgi Dimitrov (th.) den nationale, antifascistiske folkefront som kommunisternes svar på den fascistiske trussel. Fra venstre står J. R. Campbell og Stalin. (Foto: Sojusfoto, Arbejdermuseet/ABA)

nævneværdig grad. Skolen plæderer yderligere for, at marxismen-leninismen som klassebaseret ideologi gjorde, at kommunisternes holdning til det nationale spørgsmål udelukkende var taktisk-instrumentelt bestemt, og at de i bund og grund var udanske.² Argumentet hviler implicit på en opfattelse af nationalisme som et autentisk udtryk for kollektiv bevidsthed og af det nationale som et statisk og isoleret fænomen, hvilket har rødder tilbage i tysk romantik og dens kulturelle nationsbegreb.

Som modsætning hertil står *den komparative skole* og den nyere nationalismeforskning, der i stedet ser nationalismen som et moderne historisk fænomen og national identitet som en konstrueret, diskursiv enhed, der konstant reproduceres ud fra subjektive kriterier. I forlængelse heraf afviser den komparative skole ikke totalitarismebegrebet og at kommunistpartierne i høj grad var domineret af Sovjet-

unionen, men påpeger eksistensen af forskellige politiske strømninger i de nationale kommunistpartier med baggrund i nationale, kulturelle og personlige forskelligheder. Sammenligning af Sovjetunionens politik og de nationale kommunistiske partiers politik opfattes som nødvendig i forskningen for at finde de reelle processer, der lå bag den kommunistiske partiideologis selvdefinition.

I forhold til denne undersøgelses problemstilling omkring kommunismen og det nationale er den komparative skole dominerende. Senest er forholdet mellem "international kommunisme og nationale kommunismer" blevet debatteret på en konference i Helsingfors, 24.-26. marts 1997. Konferencen tog udgangspunkt i en anden repræsentant for den komparative skole, Perry Andersons udsagn om eksistensen af en kompleks dialektik mellem internationale og nationale determinanter

i de kommunistiske partiers politik.³ Det blev betonet, at man ikke opfatter den internationale kommunisme og de nationale kommunister som modsætninger, men snarere som allestedsnærværende i internationale og nationale aspekter i den kommunistiske bevægelse. På trods af at den kolde krigs ophør og åbningen af de russiske arkiver ikke har afkræftet ideen om den ensartede og centraliserede kommunistiske bevægelse, har de to ledende kommunisteforskere, finnerne Tauno Saarela og Kimmo Rentola fundet det udbytterigt at stille spørgsmålene:

"Would it have been possible for communists all over the world to shake off their past, shaped in certain national circumstances, their culture and their language? Would the message of the communist movement also be "translated" when moving from one country to another and between peoples?"⁴

Disse spørgsmål og hypotesen om, at det for at skrive historie om den kommunistiske bevægelse og de kommunistiske partier og for at forstå de mekanismer, der virkede blandt kommunisterne, er nødvendigt at se efter nuancerne i den kommunistiske enhed, har også været udgangspunktet for denne undersøgelse. Undersøgelsen fokuserer på DKP's nationalpolitiske udvikling fra en fædrelandsløs sektion af 3. Internationale til et nationalt parti med en særlig tilknytning til Sovjetunionen samt på de erfaringsmæssige betydninger i den fælles forståelsesramme omkring de danske kommunisters sammensatte nationale identitet.

Danmarks Kommunistiske Parti – sektion af 3. Internationale

DKP blev dannet i kølvandet på den internationale opsplitning af arbejderbevægelsen i en reformistisk og en revolutionær del og på den bolsjevistiske Oktoberrevolution i Rusland i 1917. På Danmarks Venstresocialistiske Partis ekstraordinære kongres den 7. november 1920 tilsluttede det kun et år gamle parti sig den 3.

Internationales (Komintern) skrappe optagelsesbetingelser og tog navnet Danmarks Kommunistiske Parti. Målet var i modsætning til sammenslutningen af reformistiske og nationale partier i den 2. Internationale at skabe et revolutionært verdensomspændende parti, der skulle lede den forestående verdensrevolution til proletariats diktatur. Organisatorisk skulle "verdenspartiet" styres efter det leninistiske princip om den demokratiske centralisme, hvor Kominterns verdenskongres og den derpå valgte eksekutivkomitee (EKKI) beslutninger var bindende for de nationale sektioner.⁵

Den danske sektionens første 10 år var præget af politisk isolation og af lange perioder med handlingslammelse på grund af interne fraktions- og personkampe. Samtidig manifesterede Komintern sig stadigt tydeligere i DKP. På baggrund af Stalins overtagelse af magten i det sovjetiske kommunistparti og hans teori om socialisme i ét land, der betød, at den russiske Oktoberrevolution blev gjort til forudsætning for verdensrevolutionen (og ikke omvendt), blev alle vigtige beslutninger enten udstedt fra eller godkendt af hovedsædet i Moskva. Selvom det var præciseret i Kominterns optagelsesbetingelser, at der skulle tages hensyn til de forskelligartede forhold, sektionerne arbejdede under, blev det fra midten af 1920'erne slået fast, at det var DKP's opgave at tillempe Kominterns linje til danske forhold.⁶

Et andet afgørende tiltag fra midten af 1920'erne var skoling af kommunistiske kadre på den Internationale Leninskole i Moskva, hvilket senere skulle vise sig at få stor betydning for partidisciplinen og for udviklingen af moskvatro, "hårde kerner" i de nationale kommunistpartier. Disse fælles rejseerfaringer synes at have styrket loyaliteten over for Sovjetunionen betragteligt. Benedict Anderson har i *Imagined Communities* (1983, 1991) i et forsøg på at forklare nationalismens resonansbaggrund på det personlige plan netop fremdraget rejsen eller pilgrimsfærden til hellige, geografiske centre. Med henvisning til Victor Turners teorier omkring *rites de passage* og den liminale fase argumenterer Ander-

son for rejsen mellem tider, statusser og steder som en meningskabende erfaring, der transformerer de implicerede identiteter.⁷ For kommunisternes vedkommende var kompasset rettet imod Sovjetunionen og Moskva, og med "bolsjeviseringen" af Komintern blev Sovjetunionen til arbejderklassens fædreland, hvor de fremmeste kommunister mødte hinanden i et internationalt fællesskab. Da Stalins udrensninger og 2. verdenskrig var overstået, stod de ledende kommunister tilbage, der havde overlevet op til flere rejser til Sovjetunionen.⁸

Endelig var DKP lige fra stiftelsen i 1919 økonomisk afhængig af Sovjetunionen, hvilket også må have virket befordrende for loyaliteten. Selvom denne økonomiske forbindelse gennem årene blev genstand for megen opmærksomhed, og selvom samtlige meningsdannere i den danske opinion var enige om, at en sådan støtte var undergravende for et dansk partis legitimitet, modtog partiet helt frem til 1990 velvilligt det såkaldte Moskvaguld.⁹ Trods udsagn om det modsatte må indstillingen – i hvert fald blandt ledende DKP'ere – have været den, at det var en legitim bistand fra et solidarisk broderparti i kampen for socialismen.

Kominterns 7. verdenskongres

Fra omkring midten af 1934 blev fascismen Kominterns hovedfjende. Især Hitlers magtovertagelse i 1933 og udraderingen af den tyske arbejderbevægelse var et alvorligt tilbageslag for den internationale kommunistiske bevægelse og gav anledning til en omvurdering af grundlinjen. Først og fremmest betød det, at den tidligere ultravenstrelinje, der havde kategoriseret socialdemokraterne som socialfascister, nu blev kritiseret for at være et udslag af sekterisme, der havde som konsekvens, at den isolerede kommunisterne og splittede arbejderbevægelsen og derved i sidste ende gavnede kapitalen og fascisterne.

På Kominterns 7. verdenskongres i Moskva i august 1935 udråbte Georgi Dimitrov fascismen til det ultimative produkt af kapitalismen

og i sin natur farligere, da den ved brug af socialistiske og nationalistiske paroler forsøgte at føre arbejderklassen bag lyset. Løsningen var for det første skabelsen af en enhedsfront, der skulle øge bevidstgørelsen af arbejderklassen og derved styrke solidariteten på tværs af de nationale grænser og skabe splid mellem de fascistiske ledere og de fascistiske masser. For det andet skulle kommunisterne på grundlag af enhedsfronten mobilisere småborgerskabet til forsvaret af de borgerlige demokratiske rettigheder gennem folkefrontsorganisationer. Som et eksempel på konsekvenserne af ikke at optage den nye linje henvises der til Tyskland, hvor de tyske kommunisters undervurdering af massernes sårede nationalfølelse havde givet let spil for den fascistiske nationalsocialisme. Afgørende var det derfor, at kommunisterne udnyttede de nationale stemninger til gavn for socialismen.¹⁰

Samme problemstilling blev taget op i kongressens efterfølgende beretning, der blev aflagt af Ercoli (alias Palmiro Togliatti). Med henvisning til Lenins princip om den nationale selvbestemmelsesret blev det blandt andet fremhævet, at kampen mod den tyske fascisme var et nødvendigt led i arbejderklassens kamp for massernes sociale og nationale emancipation og for forsvaret af revolutionen. Udover at aktualisere den tidligere marxistisk-leninistiske nationalitetspolitik markerede Togliatti nødvendigheden af, at de nationale kommunistpartier selv skulle fastlægge deres politiske linje på baggrund af situationen i de forskellige lande.¹¹ Hvis den nationale kamp mod fascismen skulle lykkes, var det ifølge Togliatti nødvendigt med en større uafhængighed af Sovjetunionen. Denne sidste pointe kunne opfattes som en kritik af Sovjetunionen og blev heller ikke optaget i den vedtagne resolution til beretningen. Tværtimod vedtog kongressen organisatoriske reformer, der i praksis betød yderligere centralisering og sovjetisk kontrol.¹²

DKP blev på kongressen direkte udpeget som et af de partier, der havde fejlet ved at isolere sig og blev kritiseret for ikke i praksis at have arbejdet for enhedsfronten,¹³ men det

var ikke lige til for de danske kommunister pludselig at omstille sig. For det første var Socialdemokratiet ikke interesseret i at indgå i nogen enhedsfront med DKP, da de allerede havde opbakning fra de fleste af de danske arbejdere. For det andet var Socialdemokratiet direkte antikommunistisk. Kommunisterne blev opfattet som splittende for arbejderklassen og som tjenende fremmede magters interesser.

Problematisk for kommunisterne var det også, at de få år forinden konsekvent havde afvist at forsvare landet. I efteråret 1933 havde partiets ene folketingsmedlem, Arne Munch-Petersen, i forbindelse med et forslag om udbygning af de danske værn udtalt:

"Som et socialistisk Parti kan vi aldrig være med til Forsvaret af et kapitalistisk saakaldt Fædreland, men staar fast på den Parole, som den kommunistiske Internationale har udgivet om at vende Vaabnene den rigtige Vej."¹⁴

Kommunisterne ville altså i tilfælde af krig ikke forsvare landet, men i stedet udnytte situationen til at vælte det kapitalistiske styre. I det hele taget havde kommunisterne, ifølge partiets formand Aksel Larsen i 1933, ingen nationale interesser:

"Vi hører til dem, som ikke har nogle fædrelandske Kartofler at skulle have hyppet, som ikke er Tilhængere af det kapitalistiske Fædreland. Vi hører til dem, der endnu siger som Frederik Dalggaard: "Fædreland, vi hader Klengen, Fædreland, vi kender Vranken! Fædreland, vi ejer Trangen til at slette dette ord."¹⁵

Både på kort og længere sigt var Kominterns 7. kongres dog et afgørende nybrud. Specielt med Togliattis aktualisering af den tidligere marxistisk-leninistiske nationalitetspolitik blev der med hensyn til nation og nationalitet gjort op med ultravenstrelinjens tendens til at fornægte nationens og patriotismens positive betydning for folkets identitet. Ligesom kongressens resolutioner – trods bibeholdelsen af den proletariske internationalisme og Sovjet-

unionens ledende rolle – åbnede op for nye tanker omkring en udvikling mod mere selvstændige kommunistiske partier med egne ideer om nationale veje til socialismen.

Krigsfaren og Danmarks nationale selvstændighed

Som konsekvens af den 7. verdenskongres skiftede DKP's tidsskrift Kommunistisk Tidsskrift navn til Tiden ved årsskiftet 1935/36.¹⁶ Der skulle signaleres nye tider. De første år efter 1935 blev dog først og fremmest en omstillingsperiode for kommunisterne. I forhold til et af de store spørgsmål i tidsskriftet Tiden, den voksende krigsfare som Tyskland og fascismen udgjorde og dens betydning for Danmark, måtte Aksel Larsen moderere de skarpe udtalelser fra 1933, om hvilken vej våbnene skulle vende:

"Næ, lad os komme ned på Jorden. Lad os erkende, at vi har begaaet de groveste Undladessynder ved hidtil at være saa "overrevolutionære", at vi ikke kunde se, at den virkelige Internationalisme ikke kaster Vrag paa det virkelig værdifulde nationale i Befolkningen, men at tværtimod praktisk Internationalisme netop gaar ud paa at sikre, at de forskellige Folk og Folkeslag kan udvikle sig nationalt frit og selvstændigt og ikke bliver undertrykt af nogen andre Nationer eller selv undertrykker andre Nationer."¹⁷

Ifølge Aksel Larsen var kommunisterne imidlertid ikke den største hindring. Det var derimod den socialdemokratisk-radikale regering, der sammen med resten af borgerskabet tænkte mere på at tjene penge end på at sikre den nationale selvstændighed.¹⁸

Et dilemma for DKP var dog, hvordan landets selvstændighed konkret skulle forsvares mod de ydre fascistiske fjender – Hitlertyskland. På den ene side opfattede partiet neutraliteten som helt igennem urealistisk og som regeringens utopiske drøm. På den anden side var kommunisternes svar på problemstillingen ikke mere realistiske. Både Arne Munch-Pe-

tersen og Aksel Larsen opfordrede til, at Danmark i stedet for at samarbejde med Tyskland skulle arbejde for en national fredsfrent og internationalt samarbejde med Sovjetunionen og de lande, som støttede dets "fredspolitik".¹⁹ Da dette imidlertid ikke var aktuelt, fremførte kommunisterne i løbet af 1937 i stedet ideen om et nordisk forsvarsforbund, da de mente, at et "Nordens bolværk mod nazismen" lå danskerne tæt, hvad angik "demokrati, mentalitet og [socialdemokratisk] regeringsform".²⁰ Ideen blev imidlertid afvist af landets socialdemokratiske statsminister, Thorvald Stauning, med "lænkehundstalen" i Lund i marts 1937, da det frygtedes, at et nordisk forsvarsforbund ville provokere Tyskland.²¹

Grunden til at DKP ikke foreslog en traditionel oprustning på grundlag af de eksisterende militære strukturer var, at partiet ikke mente, at det danske militær var tilstrækkeligt de-

mokratiseret og udrenset for fascistiske tendenser. DKP frygtede, at hæren ville blive brugt mod arbejderklassen og dens interesser. Derfor kom Aksel Larsen også med forslag om en folkevæbning – en dansk "folkemilits" – der efter spansk forbillede skulle forsvare landet mod indtrængen sydfra.²² Denne endnu mere urealistiske tanke udstillede imidlertid kun de danske kommunisters defaitistiske linje (Kominterns karakteristik) samt afsløre deres revolutionære hensigter og deres eksklusive interessefællesskab med arbejderklassen. Kommunisterne kunne ikke støtte et forsvaret af den bestående danske stat.

Den nationale enheds- og folkefrontspolitik

Først fra midten af 1937, efter flere irettesættelser af Aksel Larsen og direkte påbud fra

Martin Andersen Nexø, Thomas Mann, Etienne Fajon, Olaf Berg og Aksel Larsen på landskonference i pinsen 1938 i Odense, hvor DKP's nye danskhed blev lanceret til en bredere offentlighed.

(Foto: Arbejdermuseet/ABA)

EKKI, begyndte den nye generallinje fra den 7. verdenskongres at træde frem hos DKP. I *Centralkomitéens Manifest til det danske folk* fra august 1937 blev kritikken af Socialdemokratiet og regeringen dysset ned, samtidig med at parolerne om socialisme og Sovjetunionen forsvandt. "*Dagens danske spørgsmaal*" var nu folkefronten mod fascismen og for den nationale selvstændighed.²³

Den nye nationale linje blev fulgt op senere samme år i Aksel Larsens tale ved partiets revolutionsfest i anledning af 20 året for Oktoberrevolutionen, der trods hyldesten til Sovjetunionen bemærkelsesværdig kraftigt – dagen taget i betragtning – understregede DKP's danske rødder og partiets plads inden for den danske arbejderbevægelse. Det var ifølge Aksel Larsen hverken "direktiver fra Moskva" eller "ordrer fra Stalin", men derimod det danske arbejdende folk, der havde skabt det kommunistiske parti i Danmark.²⁴ Til trods for at det faktisk ikke forholdt sig sådan, gav DKP altså udtryk for det uforenelige i at være et dansk parti og samtidig få direktiver fra en fremmed magt.

Denne fokus på det nationale var ny for kommunisterne. Selvom kampen mod kapitalismen også tidligere primært havde udspillet sig i en dansk kontekst, var folkefrontslinjens politik om den nationale kamp mod fascismen og for demokratiet samt om den nationale selvstændighed et væsentligt politisk kursskifte. Tanken om "verdenspartiet" og den marxistiske forestilling om den fædrelandsløse arbejderklasses fællesskab på tværs af de nationale grænser var ikke længere dominerende. I marts 1938 dukkede også de første klare nationalromantiske symboler op i kommunisternes sprogbrug. Aksel Larsen var f.eks. ikke afvisende over for at henvise til både Danmarks tusind år gamle historie, nordiske stammefrønder og folkelige, nationale symboler som Niels Ebbesen i mobiliseringen af danskerne.²⁵

Den foreløbige nationale kulmination kom med landspartikonferencen den 4.-6. juni 1938 i Odense. Med orkesterkoncerter, revy-underholdning og trækplastret Martin Ander-

sen Nexø blev den nationale enheds- og folkefrontspolitik stadfæstet. Med parolen "*Vort parti er et dansk parti*" blev partiets rolle i denne kamp legitimeret med udråbelsen af DKP som et dansk og demokratisk parti, der i sin kamp for et "sandt demokrati" ville arbejde inden for den danske grundlovs rammer. Rødderne i den danske arbejderbevægelse blev pointeret, og det blev fremhævet, at ingen fremmed magt bestemte partiets politik.²⁶ Samtidig bekendte partiet sig stadig til dets internationale rødder og solidaritet, der kun var til gavn for fred og uafhængighed for Danmark og det danske folk. Værd at bemærke er, at parolerne til den "nationale folkefest", i strid med Aksel Larsens påstande, blev til i et tæt samarbejde med EKKI.²⁷

Odensekonferencen i 1938 fik stor betydning for kommunisternes selvforståelse. Den blev opfattet som en milepæl i en ideologiske udvikling af et dansk kommunistparti med en national forankring, der kunne refereres til i tilfælde af angreb på kommunisternes danskhed. Ifølge Aksel Larsen-biografen Kurt Jacobsen var konferencen især afgørende for Aksel Larsen, der i den nationale folkefrontspolitik for alvor fandt sit politiske ståsted i spændingsfeltet mellem loyaliteten over for Sovjetunionen og hensynet til danske forhold.²⁸ Kommunisternes placering i dette spændingsfelt blev dog ikke altid udtalt tydeligt. Især ikke når kommunisterne arbejdede med nationale temaer, hvor forholdet til Sovjetunionen konsekvent blev underspillet. Som jeg senere vil uddybe, stred deres nationale selvforståelse grundlæggende mod den herskende opfattelse af danskheden i Danmark. I praksis var der heller ingen nåde for kommunisterne. Deres proklamationer om uafhængighed af Sovjetunionen og den nye fokusering på det nationale blev udfordret allerede året efter med Hitler-Stalinpagten.

Marxismen og det nationale Spørgsmaal

Inden da nåede DKP at udgive en dansk oversættelse af Stalins centrale værk om det natio-

nale, *Marxismen og det nationale Spørgsmaal*. Sandsynligvis var der flere formål med udgivelsen. For det første skulle partiets nye fokusering på det nationale legitimeres med referencer tilbage i kommunismens historie. For det andet, og nok så vigtigt, skulle der rådes bod på de danske kadrers teoretiske underskud på det nationale område. Folkefrontslinjen havde gjort det nødvendigt, at de danske kommunister skulle forholde sig til nation, nationalisme og nationalitet på en anden måde end tidligere.

Værket var oprindeligt skrevet i 1912/13 på opfordring fra Lenin, der ønskede at imødegå østrigske marxisters (ikke mindst Otto Bauers) forsøg på at tillægge hans begreb om den nationale selvbestemmelsesret ny mening i form af retten til et såkaldt nationalkulturelt selvstyre. Konkret kom problemet til udtryk ved, at flere og flere grupper i Rusland (f.eks. det russisk-jødiske *Bund*) var blevet inspireret af Bauer og var begyndt at kræve særrettigheder. For Lenin og Stalin var det afgørende, at de nationale rettigheder ikke udviklede sig til en forhindring for klassekampen. Staten og det centraliserede partis politiske magt måtte ikke svækkes af nationale gruppers særinteresser. Stalins hovedpointer var derfor også, at den nationale selvbestemmelsesret kun skulle effektueres, hvis en "nation" kunne sættes i forbindelse med et bestemt territorium og yderligere, at de nationale afgrænsninger ikke organisatorisk måtte gå på tværs af arbejderbevægelsen (partiet).²⁹ Udgangspunktet var Stalins definition af en nation:

"Nationen er et historisk opstaaet, stabilt Fællesskab – med Hensyn til Sprog, Territorium, økonomisk Liv og aandeligt Særpræg, der ytrer sig som Fællesskab i Kultur."³⁰

Til forskel fra de østrigske marxisters opfattelse af nationalitet som en statisk størrelse, folk fødtes ind i, var Stalins teoretiske grundlag en mere dynamisk nationalitet, der afhængig af tid og sted ("livsbetingelserne") i princippet kunne ændres eller helt ophæves. Denne opfattelse af nationen havde sine rødder i Karl

Marx' og Friedrich Engels' tidligere værker, der dog kun perifert havde beskæftiget sig med det nationale spørgsmål, da nationalismen forventedes at være et korterevarende problem, som udviklingen af kapitalismen ville overflødig gøre, samt i Lenins senere udvikling af begrebet nationernes selvbestemmelsesret.

Af direkte relevans for de danske kommunister var Stalins overvejelser omkring den nationale kamps karakter og proletarietets placering i denne. Stalin skitserede på den baggrund nationalismens historiske oprindelse i "den opstigende kapitalismes epoke" og bourgeoisieiets hovedrolle i den nationale kamp (hvilket dog lige skulle forklares med en note, hvori det pointeredes, at dette ikke længere var gældende. Som Stalin allerede i 1925 havde sagt, var det nationale spørgsmål "... fra at være et element i den borgerlige, demokratiske Revolution [...] blevet et Element i den proletariske, socialistiske Revolution."). Ifølge Stalin (i 1912/13) var den nationale kamp derfor i grunden en kamp mellem de borgerlige klasser indbyrdes, også selvom kampen i det ydre antog en "fællesnational" karakter. Dette betød imidlertid ikke, at proletariet ikke skulle kæmpe imod undertrykkelsen af nationaliteterne og de borgerlige frihedsrettigheder, for de var nødvendige for bevidstgørelsen af arbejderne og dermed udviklingen mod socialismen. Afgørende var det dog, at den nationale kamp ikke ledte arbejderne væk fra det sociale spørgsmål og klassekampen. Konsekvensen af, at den nationale kamp blev et mål i sig selv for arbejderne, ville nemlig være en udvikling af en nationalisme, der ville "... kvæle Kampen for Arbejdernes Sammenslutning i Blod og Taarer". For Stalin var løsningen derfor "nationernes selvbestemmelsesret", der både tilgodeså det nationale og det sociale samt ledte mod "socialismens rige", hvor det nationale onde ville forsvinde.³¹

Hvad der blev gjort opmærksom på i noten, og hvad Stalin i 1912/13 ikke havde forudset, var, at den nationale kamp senere skulle blive en mere integreret del af den sovjetiske marxisme-leninisme. Derfor var der også behov for

en mangfoldiggørelse af mere opdaterede nationalteoretiske overvejelser, hvilket blandt andet kom med Peter Wiedens (alias østrigeren Ernst Fischers) artikel *Forvandlingen af den borgerlige Nationalisme* i tidsskriftet *Tidens aktuelle Spørgsmål*.³² Wieden gav i tråd med den klassiske marxisme og Lenins og Stalins tidligere skrifter en historisk gennemgang af nationalismens udvikling. Med henvisning til arbejderklassens forsvar for arven fra den franske revolution forsøgte han at vise, at arbejderklassen var den ægte forsvarer af nationen. Den borgerlige nationalisme havde fra at være "... Folkets Enhed mod de feudale Tyranner..." forvandlet sig til et kontrarevolutionært projekt, der kom til udtryk i det aktuelle fascistiske barbari.³³

Selvom Wiedens indlæg beskæftigede sig med den samme grundlæggende teoretiske og filosofiske diskussion om nationalismens karakter, som Stalin tidligere havde gjort, var de nationalteoretiske overvejelser nu udviklet markant. Helt centralt for teoriudviklingen var vurderingen af kapitalismens udvikling fra "den opstigende kapitalismes epoke" til "imperialismens epoke", hvilket blandt andet betød, at den nye herskende klasse (de borgerlige kapitalister) i virkeligheden ikke længere var nationale. Nationalismen blev nu udelukkende brugt som taktisk middel i kampen om kontrol med hele verdens økonomiske markeder. Den afgørende konsekvens af denne udvikling var, at arbejderklassens rolle i forhold til nationen havde ændret sig. Arbejderklassen var blevet nationens egentlige forsvarer.³⁴ Bemærkelsesværdigt er det dog, at Sovjetunionen samtidig blev betegnet som arbejderne "fælles Fædreland", det socialistiske fædreland. Koblingen mellem det nationale og det internationale var stadig tvetydig.

De danske kommunister måtte også formulere et svar på "det nationale spørgsmål" i deres kamp for socialisme i Danmark, hvorfor flere danske kommunister begyndte at udfolde deres tanker om det nationale. I en artikel af Robert Mikkelsen i tidsskriftet *Kultur og Politik* kom spørgsmålet, om hvad "det nationale" egentlig var, således under behandling. Selv-

om artiklen først og fremmest var en videreformidling af pointerne i Stalins *Marxismen og det nationale Spørgsmaal*, argumenteres der med kølig distance endvidere for de nationale følelsers irrationelle (de sammenlignes blandt andet med religion) og konjunkturbestemte karakter.³⁵ I det hele taget skinner det tydeligt igennem, at det nationale var noget, der skulle tages alvorligt som en hindring på vejen til socialismen, men at det stadig ikke var noget, der opfattedes som nogen større selvstændig værdi for hverken arbejderne eller partiet.

Besættelsen og modstandskampen

DKP's konklusion på erfaringerne fra besættelsen og modstandskampen blev fremlagt på CK-mødet den 13.-14. august 1945. Her blev det slået fast, at arbejderne havde stået i front i kampen mod den tyske besættelsesmagt og havde formået at samle alle de sande nationale kræfter til fælles indsats. Akkompagneret af fædrelandssange blev forestillingen om arbejderklassen som nationens ryggrad cementeret.³⁶ Meget var sket i de fem onde år, og optimismen var høj i partiet i befrielsessommeren, hvor kommunisterne for alvor følte, at de høstede frugterne af den sande politik. Antallet af partimedlemmer nåede i 1945 op på 50.000 medlemmer, og partiet fik tre ministre i befrielsesregeringen og vandt 18 mandater ved folketingsvalget i oktober. Modstandskampen havde gjort partiet til et masseparti med større repræsentation i det danske samfund end det nogensinde tidligere havde haft – eller senere ville få.

Det fremgår tydeligt, at kommunisterne opfattede deres nationalpolitiske linje under besættelsen som konsistent, hvilket der også kan argumenteres for. Ifølge historikerne Hans Kirchhoff og Aage Trommer forblev nationalfronten den konstituerende strategi for DKP igennem besættelsen, via Augustoprøret 1943, Frihedsrådets dannelse, Folkestrejken i 1944 og befrielsesregeringen i 1945. Hitlers angreb på Sovjetunionen og partiets illegalisering ændrede ifølge Kirchhoff og Trommer ikke

grundlæggende på partiets linje. Allerede fra begyndelsen af besættelsen opfattedes den nationale og sociale frigørelse som dele af samme kamp.³⁷ Det må dog påpeges, at selvom Komintern allerede fra juni 1940 og specielt fra december 1940 pressede på for at få DKP til at opprioritere den nationale kamp, blev den nye linje ikke optaget i partiet før efter opløsningen af Hitler-Stalinpagten ved Tysklands angreb på Sovjetunionen i juni 1941.

Vægningen mellem den nationale og den sociale frigørelse ændrede sig i forhold til den aktuelle politiske situation. Partiets høje prioritering af det nationale før Hitler-Stalinpagten, de danske og demokratiske rødder og uafhængigheden af Sovjetunionen var ikke så rodfæstet, som Aksel Larsen (med hjælp fra EKKI) havde proklameret i Odense i 1938. Selvom den nye antifascistiske enheds- og folkefrontspolitik efter Kominterns 7. verdenskongres fik mere og mere tag i DKP, stod loyaliteten over for Sovjetunionen over tilkendegivelserne om uafhængighed.

Afgørende blev imidlertid det praktiske engagement i modstandsbevægelsen, der i form af de tværpolitiske samarbejder som Frit Danmark, BOPA og senere Frihedsrådet havde *den nationale front* mod tyskerne som samlingspunkt. DKP's nationale kamp var ikke længere begrænset til arbejderklassen. Den nationale front omfattede fra efteråret 1941 i princippet alle danskere, der ikke samarbejdede med fjenden Tyskland, og den nåede sit foreløbige højdepunkt med Folkestrejken 1944, hvor *det kæmpende Danmark* for alvor manifesterede sig. Da kampen om indflydelse på efterkrigstidens politik og enhedsforhandlingerne med Socialdemokratiet samtidig blev sat i gang, blev de sociale krav igen mere og mere et sammenhængende element i partiets krav om national befrielse i form af et "folkedemokratisk" Danmark. Der var imidlertid ikke på nogen måde tale om, at kommunisterne vendte tilbage til den fædrelandsløse linje fra første halvdel af 1930'erne eller til den taktisk bestemte nationalpolitiske position fra før besættelsen.

Betydningen af erfaringerne fra modstandskampen

Erfaringerne fra besættelsestiden har været centrale for danskernes nationale selvforståelse. Hvad angår de danske kommunister, kan betydningen af erfaringerne fra modstandskampen næppe heller overvurderes. Først og fremmest forenede modstandskampen kommunisternes internationale og nationale forpligtelser i praksis. De danske kommunister kom til at stå i centrum af en national befrielseskamp, hvor de, dels i samarbejde med andre nationale patrioter og dels som et led i Sovjetunionens og de andre allierede landes kamp mod den tyske fascisme, kom til at opleve krigens og sejrens betingelser på egen krop.

På det konkrete plan kan modstandskampens betydningen måles på, at kommunisterne brugte den som det helt centrale referencepunkt i efterkrigstiden. Mere overordnet fik erfaringerne fra modstandskampen især to afgørende konsekvenser for kommunisterne. De erfarede, at de med succes kunne kombinere deres sociale krav med nationale, og troen på Sovjetunionen blev styrket og gjort til et centralt samlingspunkt i partiet. Man kan argumentere for, at modstandskampen forenede en generation af kommunister i et markant erfaringsfællesskab omkring en dobbelte patriotisme over for henholdsvis nationen Danmark og staten Sovjetunionen. De ledende kommunisters personlige og kollektive erfaringer fra modstandskampen og kontinuiteten i partiets ledelse kom så at sige til at betyde, at den dobbelte patriotisme igen og igen blev reproduceret som et helt centralt element i partiets politik og kultur og i de enkelte kommunisters sammensatte identitet.

Erfaringerne fra krigen betød, at der for kommunisterne ikke var noget unaturligt ved at kæmpe for nationale værdier. I samklang med brede grupper i det danske samfund identificerede kommunisterne sig med et billede af Danmark og danskerne som særligt demokratiske og fredselkende, hvilket både i 1950'ernes kamp mod tysk militarisme og i den senere kamp mod monopolkapitalismen blev defi-

Efter krigen blev det en naturlig del af kommunisternes politik at bruge stærke nationale symboler. Her Aksel Larsen på Skamlingsbanken den 24. juni 1945. (Foto: Arbejdermuseet/ABA)

neret i modsætning til en tyskhed. Meget betegnende fik kommunisterne dog størst succes med deres nationale kamp i situationer, hvor den kolde krig og loyaliteten over for Sovjetunionen kunne underspilles, hvilket blev muligt igen fra midten af 1960'erne og især kom til udtryk i forbindelse med Danmarks indtræden i det Europæiske Fællesskab i 1972.³⁸ I det hele taget vidner kommunisternes evne til at kommunikere og få indflydelse i den nationale kontekst om en vis overensstemmelse mellem kommunisterne og "de andres" habitus.³⁹

Kominform og to-lejr teorien

Med den kolde krigs udvikling i 1946-1947 blev modsætningerne mellem kommunister og ikke-kommunister kraftigt skærpet. Det betød blandt andet, at Sovjetunionen ændrede politik. Fra i 1945 at have støttet enhedsforhandlingerne med Socialdemokratiet, begyndte den sovjetiske ledelse allerede fra foråret 1946, hvor de danske kommunister var kørt ud på et politisk sidespor, at kritisere DKP for at have fejlbedømt situationen i 1945. Det danske parti havde ifølge Moskva forvekslet den nationale befrielseskamp med en socialistisk revolution.⁴⁰ Kommunisterne skulle igen markere over for arbejderne, at den sociale klassekamp var vigtigere end den nationale enhed. Især modsætninger i forhold til Socialdemokratiet skulle tydeliggøres.

Tilsvarende politiske justeringer blev stadig mere tydelige i DKP's analyser af den aktuelle situation. Specielt fra maj 1947 slog den nye koldkrigsstemning igennem i partiets centralkomite. Ifølge kommunisterne var tiden præget af en stigende konflikt mellem reaktionen og folket (fremskridtet). Monopolkapitalismen og "dollarimperialismen" var på vej til at tvinge folket til underdanighed og afhængighed. Danmarks orientering mod England og USA blev set som undergravende for landets nationale selvstændighed, hvorfor parolen var: "Samling af det danske Folk til Kamp for Fremskridt, Frihed og national Uafhængighed."⁴¹ Danmarks nationale uafhæng-

ighed blev fra da af et af de helt centrale punkter i DKP's politik under den kolde krig, hvilket f.eks. blev aktualiseret med partiets nej ved folkeafstemningen i 1953, da forslaget til den nye grundlov gav mulighed for dansk suverænitetsafgivelse til "mellemfolkelige myndigheder" (jf. Grundlovens §20).

I forbindelse med USA's politiske og økonomiske offensiv i Europa (Trumandoktrinen og Marshallplanen) tog Sovjetunionen initiativ til oprettelsen af et mere institutionaliseret samarbejde mellem de store europæiske kommunistpartier i form af Det Kommunistiske Informationsbureau, Kominform (1947-1956), med deltagelse af Sovjetunionens Kommunistiske Parti (SUKP), de østeuropæiske kommunistpartier samt det italienske og franske kommunistparti. Allerede på det første møde i Kominform i september 1947 fremlagde Sovjetunionen *to-lejr teorien* – henholdsvis den antiimperialistiske og demokratiske lejr ledet af Sovjetunionen og den imperialistiske og antidemokratiske lejr ledet af USA – der kraftigt indskrænkede det enkelte kommunistpartis manøvrerum. Spørgsmålsteget ved den politiske linje blev fra da af betragtet som en direkte udfordring af Sovjetunionens lederskab og dermed en modarbejdelse af arbejderklassens interesser. De nye teorier om "den uadskillelige forbindelse" mellem "den interne klassekamp" og "den internationale udvikling" gjorde indenrigspolitiske modstandere til agenter for britisk og amerikansk imperialism, hvilket i sidste ende gjorde en sovjetisk intervention i de østeuropæiske landes indenrigspolitiske anliggender og en fysisk destruktion af alle modstandere legitim. Som konsekvens af den nye linje blev de kommunistiske partier, der forsøgte at handle mere selvstændigt, kraftigt kritiseret. I 1947 var det det italienske og det franske kommunistpartis fastholdelse af "de nationale veje" til socialismen og politisk pluralisme (parlamentarisme), der blev kritiseret. I årene efter kom Titos Jugoslavien og dets såkaldte "nationale snæversyn og lokalnationalisme til at stå for skud.⁴² Kominforms første konference signalerede enden på taktikken om brede nationale fronter og

derfor også starten på de vesteuropæiske partiers politiske isolation.

DKP var ikke officielt informeret om hverken dannelsen af Kominform eller to-lejr teorien. Land og Folk havde blot en uge før det første Kominformmøde bragt et interview med den franske kommunistleder, Maurice Thorez, der med henvisning til forskellige nationale betingelser utvetydigt havde afvist "fælles taktik" for de kommunistiske partier i forhold til forhandlingerne om Marshallplanen.⁴³ Det til trods, og selvom DKP ikke var inviteret til at få sæde i Kominform, kasserede partiet hurtigt de tidligere udsagn omkring Marshallplanens positive muligheder for en hurtig genopbygning af Europa og håbet om Norden som bro mellem øst og vest. DKP sluttede sig således Kominforms resolution om de to lejre på centralkomitemødet den 24. november 1947.⁴⁴ Officielt var der ingen modsætninger i dette, men i praksis betød det efterkrigsstrategiens endeligt. Resultatet blev, at DKP igen blev så isoleret, som man kunne blive i dansk politik. En position, der blev yderligere cementeret i 1948 med det kommunistiske kup i Tjekkosllovakiet i februar og Påskekrisen, hvor partiet endegyldigt blev stemplet som en national sikkerhedsrisiko. Frygten for kommunisterne mandede i 1952 ud i vedtagelsen af "5. kolonne-loven", der forudså dødsstraf for groft landsforræderi og for omfattende sabotage i forbindelse med en fjendtlig besættelse.

Den dobbelte patriotisme

Teoretisk set krævede den tydelige tilbagevenden til internationalismen og den samtidige bibeholdelse af det nationale en justering af kommunisternes nationalpolitiske fundament. Specielt skiftet fra den tidlige efterkrigstids nationale vej til socialismen til den kolde krigs fokusering på den internationale kamp mod verdensimperialismens monopolkapitalister krævede en ideologisk afklaring. Der manglede en tydelig kobling mellem det nationale og det internationale.

Partiets nye chefidéolog, Ib Nørlund, påtog

sig opgaven med at skabe denne kobling og brugte hundredåret for "Det kommunistiske manifest" som anledning til at legitimere de nye analyser historisk. I en artikel i Tiden i december 1947 gjorde han således rede for *Nationens Fornylse*. I tråd med de tidligere marxistisk-leninistiske analyser af nationalismens opståen og udvikling (først og fremmest Stalins *Marxismen og det nationale*) blev der gjort rede for dens udvikling fra den franske revolution og kapitalismens progressive opståen til kapitalismens reaktionære fase, hvor det nationale fællesskab udviklede sig til en hul frase, der kun blev brugt til at styrke statens autoritet og hindre fremskridtet – udviklingen af den borgerlig nationalisme. På den baggrund forklarede Nørlund *Det kommunistiske manifests* centrale passage:

"Arbejderne har intet Fædreland. Man kan ikke berøve dem, hvad de ikke har. Idet Proletariatet først maa vinde det politiske Herredømme, hæve sig op til national klasse, konstituere sig selv som Nation, er det stadig nationalt, men ganske vist aldeles ikke i Bourgeoisiets Forstand."

Hvordan skulle postulatet om arbejdernes fædrelandsløshed forstås? Nørlund pointerede først og fremmest, at det var blevet misbrugt af arbejderbevægelsens fjender, der bevidst havde fordrejet Marx og Engels' budskab. Godt nok havde:

"[...] visse Socialister [f.eks. de danske kommunister indtil sidste halvdel af 1930'erne, JJ] i rasende Protest mod det nationale Hykleri [...] fornægtet Begreber som "Fædreland" og "Nation". Men det har været en Børnesygdom i den socialistiske Bevægelses Udvikling, en Reaktion der kan sidestilles med Maskinstormernes under Industrialismens Fremtrængen, og den har aldrig svaret til Marx' eller Engels' Opfattelse."⁴⁵

Marx og Engels havde været nationale, men ikke i en borgerlig forstand. Den nationalistiske ideologi var nemlig i stigende grad kommet til, "... at savne det bærende Indhold i enhver sand Patriotisme: Kærlighed til Folket,

Martin Nielsen, Aksel Larsen og Ragnhild Andersen mindes de faldne modstandsfolk 5. maj 1949 i Mindelunden i Ryvangen. I partiets selvforståelse videreførte kommunisterne modstandsbevægelsens kamp for et bedre Danmark. (Foto: Willy Hansen, Arbejdermuseet/ABA)

til alle de stille i Landet, som med deres Slid og Arbejde Bygger Landet op og fører det frem mod nye Tider.” Som forudsætningen for denne sande nationalisme var internationalis-

men, der ikke stod i modsætning til nationalismen, men som tværtimod var garant for, at kommunismen ikke udviklede sig i retning af en borgerlig nationalisme, der både var chau-

vinis-tisk og i modstrid med arbejderklassens interesser.⁴⁶

Den nationale fornyelse bestod altså i, at kampen for nationens fremtid under den imperialistiske kapitalismes epoke var blevet en integreret del af kampen for socialismen. Det empiriske bevis var Sovjetunionen: "Socialismens Sejr er Sovjetunionens Folks historiske nationale Opgave. Nation og Socialisme bliver eet."⁴⁷ Ifølge Nørlund var denne integration af det sociale og det nationale årsagen til, at den internationale monopolkapital efter krigen havde modarbejdet folkets arbejde for at konstituere sig selv som en ægte nation.⁴⁸

I praksis kunne denne nye "socialistiske" nationalisme dog være vanskelig at adskille fra den borgerlige nationalisme. I hvert fald kom Ib Nørlund året efter med en artikel i *Tiden* om *Nationalisme og internationalisme*, der slet skjult var vendt mod mere moskvaskeptiske danske kommunister og sympatisører, og som kraftigt pointerede, at troen på, at der var flere veje til socialismen, var en nationalistisk fordom – et "dobbeltpil" – der ville betyde en svækkelse af den verdensomspændende kamp mod den fælles fjende. Ifølge Nørlund kunne man ikke både anerkende marxismen og fordømme Sovjetunionen.⁴⁹ Den kommunistiske nationalisme havde ikke noget med uafhængighed af Sovjetunionen at gøre, og ved at føre et sådant "dobbeltpil" forrådede man kommunisternes dobbelte mission! Sovjetunionen havde nemlig netop defineret de europæiske kommunistpartiers mission som dobbelt; "[...] den kræver, at de kommunistiske Partier i Europa udbygger deres indbyrdes Forbindelser, og den kræver, at de gaar i Spidsen i Kampen for den nationale uafhængighed."⁵⁰ De danske kommunister skulle altså præstere en *dobbelt patriotisme*.⁵¹

Udover at være den forpligtende arvtager af den progressive danske kultur var partiet samtidig garant for den sande internationalisme. I en kommunistisk optik betød det en samtidig og ubetinget loyalitet over for henholdsvis det danske folk og de socialistiske sovjetstater. Dette kunne i praksis lade sig gøre, da det danske folks "objektive interesser" meget be-

hændigt var sammenfaldende med partiets, hvorfor det også er vigtigt at fremhæve, at for skolede kommunister som Nørlund var der ingen dobbelthed i forehavendet. I 1952 blev tankerne om internationalismens dobbelte patriotisme endelig stadfæstet og fik en helt central placering i partiets første egentlige program, *Det danske folks vej*, vedtaget på DKP's 17. partikongres, 22.-25. maj 1952. For første gang siden lanceringen af kommunisternes nationale forpligtelser i 1937/38 var der etableret en sammenhængende teori om forholdet mellem det nationale og det internationale.

Efterkrigstidens kontinuitet

I 1950'erne kom denne dobbelte patriotisme til udtryk i kommunisternes kamp mod NATO og mod tysk militarisme, hvor DKP forsøgte at skabe en folkelig mobilisering på antityske stemninger i den danske befolkning. Den forholdsvise succes med det nationale og de åbenlyse ulemper ved forbindelsen til Sovjetunionen fik imidlertid nogle kommunister til at tvivle på den proletariske internationalisme. Afsættet til splittelsen i partiet blev SUKP's 20. kongres og den Røde Hærs invasion af Ungarn i 1956, der igen udstillede DKP's betingelsesløse loyalitet over for Sovjetunionen. Det lykkedes imidlertid ikke Aksel Larsen at bryde dogmet om den dobbelte patriotisme og reformere partiet indefra. Den moskvatro "hårde kerne" vandt magtkampen i partiet, men konsekvenserne var store. I 1960 mistede partiet sin repræsentation i Folketinget til fordel for Socialistisk Folkeparti og begyndte sin lange ørkenvandring ind i 1960'erne.

Selvom der i løbet af 1960'erne og 1970'erne kom et mere reelt indhold i DKP's proklamationer om selvstændighed i såkaldt indre, nationale anliggender, og partiet vendte tilbage til ideen om en national overgang til socialismen, blev der ikke slækket på den grundlæggende loyalitet over for Sovjetunionen. Hverken partiets politiske isolation i 1960'erne, Warszawapagtens invasion af Tjekkosllovakiet i 1968, en nationalistisk nej-kampagne op til folkeafstemningen om dansk

EF-medlemskab i 1972, partiets tilbagevenden til folketinget i 1973 eller fremkomsten af europakommunismen i midten af 1970'erne medførte nogen grundlæggende ændringer i de danske kommunisters dobbelte patriotisme. Som det blev indskrevet i DKP's sidste parti-program fra 1976 og videreført af den nye formand fra 1977, Jørgen Jensen, bestod opfattelsen af partiet som på én gang værende både et selvstændigt og suverænt parti og et led i den internationale kommunistiske bevægelse.⁵²

En sammensat nationalitet

Når Alfred Jensen på et centralkomitemøde i september 1948 kunne erklære, at "*Vi lever, føler og tænker som danske og ønsker at leve og arbejde i dette land*",⁵³ giver det så mening at kalde de danske kommunister for udanske? Med mindre Alfred Jensen ikke mente noget med udsagnet, hvilket jeg efter gennemgang af partiets nationalpolitiske udvikling ikke har fundet grundlag for, så må spørgsmålet besvares med et nej. I hvert fald hvis vi går ud fra en liberal, politisk definition af nationalitet, der vægter den subjektive tilhørsfølelse over bestemte objektive kriterier. I det tilfælde kan der ikke være nogen tvivl om, at kommunisterne i Danmark var danske.⁵⁴

De danske kommunister var selv bevidste om, at uenigheden om det nationale i princippet handlede om forskellige definitioner af nation og nationalitet. I tråd med Stalins *Marxismen og det nationale Spørgsmaal* (1939) blev der både i *Tidens aktuelle Spørgsmaal* i 1939 og i Ib Nørlunds artikel *Nationens fornyelse* i *Tiden* fra 1947 lagt afstand til den tysk-romantiske opfattelse, der vægter de primordiale karakterer (jf. J.G. Herders forestilling om nationens folkeånd) ved det kulturelle fællesskab. Denne borgerlige nationalisme blev kun opfattet som et led i styrkelsen af den kapitalistiske stat. I stedet blev det politiske nationsbegreb, der havde rødder tilbage til den amerikanske og franske revolution, fremhævet. Hvad kommunisterne imidlertid ikke betegnede, var, at det amerikansk-franske nationsbegreb, ligesom det tyske, indeholder en stærk

kobling mellem nation og stat og derfor står i modsætning til kommunisternes dobbelte patriotisme over for henholdsvis nationen Danmark og staten Sovjetunionen.

Derved kan man sige, at DKP på afgørende punkter adskilte sig fra begge hovedretninger inden for den europæiske nationalismetradition. At kommunisterne i perioder som under besættelsen og senere i forbindelse med EF-modstanden gjorde brug af netop nationalromantiske forestillinger om den danske nations tusindårige historie og f.eks. nedtonede deres forhold til Sovjetunionen vidner dels om, at kommunisterne både kunne under- og overspille deres forståelse af det at være danske og dels om, at de var en del af det danske samfund, hvor koblingen mellem nation og stat blev opfattet som naturlig.

Alt i alt er der altså meget, der taler for, at DKP's forhold til det nationale ændrede sig fra at være stort set fraværende frem til midten af 1930'erne, til under besættelsen at blive et afgørende element i både partiets politik og kommunisternes selvforståelse. De danske kommunisters sammensatte nationale identitet i efterkrigstiden var kendetegnet ved både ligheder og forskelle i forhold til den herskende nationalforståelse i Danmark. På den ene side indeholdt den et stærkt antitysk element, som sammen med fokuseringen på national selvstændighed resonerede med den generelle danske nationalopfattelse. På den anden side adskilte kommunisternes danskhed sig fra den statspatriotiske nationalisme ved en særlig tro på arbejderklassen som nationens ryggrad og på en internationalisme, der indebar loyalitet over for Sovjetunionen.

Noter

1. Artiklen baserer sig på mit speciale: Jørgensen, Jesper: *Vort parti er et dansk parti. Danmarks Kommunistiske Parti og det nationale, 1936-1976*. Utrykt speciale. Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet, 2002. Tak til Kurt Jacobsen for inspirerende vejledning.

2. Bent Jensen tolker f.eks. en anmodning fra DKP i 1959 om at, få flyttet dele af deres arkiv til Moskva,

- som “et klart vidnesbyrd om, hvor DKP politisk og nationalt hørte hjemme.” (min kursivering). Jensen, Bent: *Bjørnen og haren*. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965. 2. oplag. Odense, 2000 (1999), s. 593.
3. Se Anderson, Perry: *Communist Party History*, s. 145-156, i Raphael Samuel (red.): *Peoples History and Socialist Theory*. London, 1981, s. 150.
4. Saareka, Tauno & Kimmo Rentola: Introduction, s. 7-12, i Tauno Saarela & Kimmo Rentola (red.): *Communism. National & International*. Helsinki, 1998, s. 7f.
5. Jacobsen, Kurt: *Mellem København og Moskva*. Kbh., Tiden, 1989, s. 23f, 27.
6. Ibid., s. 109.
7. Anderson, Benedict: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. 9. oplag. London, 1999 (1983, 1991), s. 53.
8. Se også Thing, Morten: *Kommunismens kultur*, bd. 1-2. Kbh., Tiderne Skifter, 1993, s. 919-963 (Kapitel 9: At rejse til Sovjet).
9. Thing, Morten: *Kommunisternes kapital*, s. 165-186, i Thing, Morten (red.): *Guldet fra Moskva. Finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917-1990*, Forum, 2001.
10. Dimitrov, Georgi: Fascismens offensiv og Kommunistisk Internationales opgaver i kampen for arbejderklassens enhed mod fascismen. Beretning aflagt den 2. august 1935 på Kommunistisk Internationales 7. verdenskongres i Moskva, s. 96-168 i Georgi Dimitrov: *Enhed i arbejderklassen*. Kbh., Tiden, 1982, s. 109-131.
11. Ercoli: *Kan verdenskrigen forhindres?* Foredrag holdt på Den Kommunistiske Internasjonales 7. kongres i Moskva (aug. 1935). Oslo, Internasjonalt Arbejderforlag, 1936, s. 49. Lenins artikel *Om nationernes selvbestemmelsesret* fra 1914 udkom først på dansk i 1950 i forbindelse med *Tidens* udgivelse af serien *Lenins udvalgte værker* (1947-1950), hvor den indgik i bind 5.
12. Studer, Brigitte: *More Autonomy for the National Sections? The Reorganization of the ECCI after the Seventh World Congress*, s. 102-113, i Narinsky, Mikhail & Jürgen Rojahn (red.): *Centre and Periphery. The History of the Comintern in the Light of New Documents*. Amsterdam, 1996, s. 104.
13. Dimitrov, 1982, op.cit., s. 134.
14. *Rigsdagstidende*, Folketinget 1933-34: sp. 439.
15. Ibid., sp. 111.
16. Hansen, Sanne & John: *40 års kommunistisk tidskrift. Index til kommunistisk tidskrift for perioden 1933 til 1975*, Middelfart, 1976, s. 7.
17. Andersen, Richard: *Danmark i 30'erne*. En historisk mosaik. 2. udg. Kbh., 1979 (1968), s. 143 og Larsen, Aksel: *Krigsfarens og Danmarks nationale Selvstændighed*, s. 65-71, i *Tiden*, marts 1936, s. 71.
18. Ibid., s. 66f.
19. Munch-Petersen, Arne: *Kamp mod krigen*. Forsvar for det danske Folks Frihed, s. 146-149, i *Tiden*, maj 1936, s. 146f.
20. Larsen, Aksel: *Er forsvar muligt – og hvilket?*, s. 121-130, i *Tiden*, april 1937, s. 129.
21. Se også Munch-Petersen, Arne: *Danmark maa ikke blive fascismens indfaldsport i Norden*, s. 153-163, i *Tiden*, maj 1937 og Magnusson, R.: *I Skandinavien modnes ideen om forsvarsforbundet mod den fascistiske fremtrængen*, s. 193-202, i *Tiden*, juni/juli 1937, der var mindre afvisende over for en militær oprustning og som foreslog “grænsebefæstninger og andre forsvarsanlæg” i Sønderjylland. Ibid., s. 201.
22. Larsen, 1937, op.cit., s. 125. Aksel Larsens idé om en dansk folkemilitærs var ikke afstemt med Moskvas militærpolitik for Danmark. I Moskva var man generelt utilfreds med Aksel Larsens defaitistiske holdning til det militære forsvar af landet. Jacobsen, Kurt: *Aksel Larsen – en politisk biografi*. 5. oplag. Kbh., 1993, 150ff.
23. Ibid., s. 179, 182.
24. Ibid., s. 186.
25. *Arbejderbladet*, 15.3.1938.
26. Larsen, Aksel: *Taler og artikler gennem 20 år*. Kbh., Tiden, 1953, s. 157.
27. Jacobsen, 1993, op.cit., s. 202.
28. Ibid., s. 209f.
29. Smith, Graham: *Nationalities Policy from Lenin to Gorbachev*, s. 1-20 i Graham Smith (red.): *The Nationalities Question in the Soviet Union*. London, 1990, s. 3.
30. Stalin, J.: *Marxismen og det nationale spørgsmål*. Socialistisk Bibliotek, bd. 8. Kbh., Mondes Forlag, 1939, s. 12.
31. Ibid.: s. 17-23.
32. Se også Stalin, J.: *Leninismens Problemer*. Kbh., Arbejderforlaget, 1940, s. 56f.
33. Wieden, P.: *Forvandlingen af den borgerlige Nationalisme*. Fra Jacobinerne til “Münchenerne”, s. 36-48, i *Tidens aktuelle Spørgsmaal*, 1939 (bd. 8), s. 37f.
34. Ibid., s. 45.
35. Mikkelsen, Robert: *I anledning af kongejubilæet*, s. 19-21, i *Kultur og Politik*, oktober 1940, s. 20.
36. CK-møde 13-14.08.1945, Arbejdermuseet & ABA, DKP's arkiv, kasse 73.
37. Kirchhoff, Hans og Aage Trommer (red.): *Vor Kamp vil vokse og styrkes. Dokumenter til belysning af Danmarks kommunistiske Partis og Frit Danmarks virksomhed 1939-1943/44*. Kbh., Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 2001, s. 15. Kirchhoff har nuanceret dette standpunkt i *Samarbejde og modstand under besættelsen* (2001), hvor han fastholder Hitler-Stalinpagtens mindre betydning og kontinuiteten i DKP's “modstandsbegreb”, samtidig med

at han pointerer, at pagtens indgåelse skabe "stor forvirring" og at opløsningen senere betød, at "De socialistiske – og i sidste ende revolutionære – perspektiver blev radikalt nedtonet...". Kirchhoff, Hans: *Samarbejde og modstand under besættelsen. En politisk historie*. Odense, 2001, s. 110, 114f.

38. Se Jørgensen, Jesper: Mellem nationalt ansvar og internationale forpligtigelser. DKP 1958-1976, *Arbejderhistorie*, 2004, nr. 4, s. 23-39 og Jørgensen, Jesper: DKP's politik i forhold til EF frem til folkeafstemningen i 1972, *Arbejderhistorie*, 2001, nr. 3, s. 1-16.

39. Habitusbegrebet er lånt fra Pierre Bourdieus praksisteori, der argumenterer for en kompleks sammenhæng mellem menneskets socialisering, dets placering i bestemte objektive strukturer (felter) og dets vurderinger og valg af handlinger. Se f.eks. Bourdieu, Pierre: *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge, 1992 (1977). Overfører man praksisteorien på spørgsmålet om national identitet, kan man hævde, at det må være de fælles erfaringer og den førbevidste habitus, der genereres, som giver medlemmer af en national/etnisk gruppe en fornemmelse af at være både fortrolige og familiære. Se Bentley, G. C.: *Etnicity and Practice, Comparative Studies in Society and History*, 1987, 29 (1), s. 24-55.

40. Jensen, 2000, op. cit., s. 140.

41. CK-møde, 17-18.05.1947, op.cit., kasse 73: Politisk resolution: *Om Situationen og de nærmeste Op-gaver*.

42. Procacci, Giuliano (red.): *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milano, 1994, s. 31ff, 472.

43. Jacobsen, 1993, op.cit., s. 347.

44. CK-møde, 24.11.1947, op.cit., kasse 73.

45. Nørlund, Ib: Nationens Fornyelse, s. 309-321, i *Tiden*, dec. 1947, s. 311f.

46. *Ibid.*, s. 312-315.

47. *Ibid.*, s. 315.

48. *Ibid.*, s. 319f.

49. Nørlund, Ib: Nationalisme og internationalisme, s. 413-422, i *Tiden*, nov. 1948, s. 416ff.

50. Det teoretiske Grundlag for Sovjetunionens Fredspolitik, s. 208-229, i *Tiden*, maj 1948, s. 224.

51. Selve betegnelsen "dobbelt patriotisme" blev ikke brugt af kommunisterne selv, men stammer fra en af kommunisternes modstandere, den franske socialist Léon Blum. Han – ligesom hans socialdemokratiske kollegaer i Danmark – afviste forening af de to arbejderpartier på grund af netop kommunisternes dobbelte patriotisme, da den indebar afhængighed af Sovjetunionen. Spriano, Paolo: *Stalin and the European Communists*. London, 1985 (1983), s. 264, se også Lang-Jensen, Sebastian: Mellem nation og internationalisme. DKP's politiske linie 1945-48 belyst udfra nationale og internationale forhold. Utrykt BA-pro-

jekt. Institut for Historie, Københavns Universitet, 1997, s. 14.

52. Jørgensen, 2004, op.cit.

53. CK-møde 18-19.09.1948, op.cit., kasse 73.

54. Se også: Jørgensen, 2004, op.cit., s. 36f.

Abstract

Jesper Jørgensen: Our Party is a Danish Party. The Danish Communist Party (DKP) and the national question, 1936-1952, *Arbejderhistorie* 2-3/2005, pp. 49-66.

During the Cold War Danish Communists did not think of themselves as being non-Danish because they worked for the interests of the Soviet Union. On the contrary they saw themselves as being genuine defenders of Denmark. This attitude was the expression of a special Communist concept of the nation that was formed in the period of the Second World War. The article argues that the DKP's position on the nation changed from being virtually ignored until the mid-1930's to becoming a decisive element in both the party's politics and Communist self-image during the occupation. The composite national identity adopted by Danish Communists in the post-war period was characterised by both similarities and differences in relation to the dominant understanding of the nation/national question in Denmark at the time. On the one hand it included a strong anti-German element which together with a focussing on national independence corresponded with the general Danish national self-perception. On the other hand the Communists' 'Danishness' differed from any patriotic state nationalism by its particular belief in the working class as the backbone of the nation and in an internationalism with an inherent loyalty towards the Soviet Union. In order to be a genuine Danish Communist it was necessary to present a form of double patriotism simultaneously regarding the nation of Denmark and the state of the Soviet Union.

Jesper Jørgensen, cand.mag., arkivar
ABA
jej@aba.dk